

درآمدی بر دادرسی کیفری ... | دکتر حسنعلی مؤذن زادگان و زهرا چراغی

An Overview of Differentiated and Protective Criminal Proceedings Concerning Child and Adolescent Victimization

Dr. Hassanali, Moazenzadegan

Professor, Department of Criminal Law and Criminology,
Faculty of Law and Political Sciences, University of Allameh
Tabatabaei, Iran. (Corresponding Author)
Email: moazanzadegan@gmail.com

Zahra Cheraghi

M.A in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law,
Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Email: cheraghizahra98@gmail.com

Abstract:

Children and adolescents, as one of the most vulnerable segments of society, require specialized and targeted legal and social protections. Victimization of this population not only generates profound and often irreparable consequences for the individual but also produces significant social repercussions, affecting community structures and future development. Accordingly, the engagement of the criminal justice system with children and adolescents-considering their unique developmental, psychological, and social characteristics-demands differentiated, protective, and rehabilitative measures fully aligned with international legal instruments, particularly the **Convention on the Rights of the Child**. Such an approach emphasizes adapting judicial, investigative, and enforcement processes to the developmental needs of minors, prioritizing their safety, welfare, and holistic rehabilitation. In Iran, the **Law on the Protection of Children and Adolescents (1399 [2020])** represents a substantial legislative advancement, establishing a coherent and differentiated framework for the protection of child and adolescent victims. This legal development necessitates detailed examination to assess both conceptual foundations and practical

Legal Innovation
Quarterly
Legal Innovation Research
Institute
Summer 2025, Volume 2,
Issue 2
www.journallir.com

efficacy. The present study employs a qualitative, descriptive-analytical methodology, drawing on library-based research and online sources, to investigate the principles, sources, and operationalization of **differentiated and supportive criminal proceedings** for child and adolescent victims within the Iranian legal system. Findings indicate that, despite legislative progress, the absence of effective enforcement mechanisms and specialized institutional structures constitutes a primary obstacle to the practical realization of child protection objectives. In the absence of these institutional and procedural safeguards, the criminal justice system remains insufficiently equipped to fulfill the legislature's protective and rehabilitative aims. The study proposes actionable recommendations to strengthen the implementation of **differentiated and supportive criminal justice mechanisms**, including enhancing specialized institutional capacity, improving procedural guidelines, and ensuring continuous monitoring and evaluation. These measures aim to bridge the gap between statutory provisions and practical enforcement, thereby advancing the rights, protections, and welfare of child and adolescent victims.

Keywords: child and adolescent victims, differentiated and supportive criminal proceedings, specialized child protection police, specialized public and revolutionary prosecution, specialized criminal courts.

Extended Abstract

Children and adolescents, as one of the most vulnerable segments of society, require targeted and specialized protections across legal, judicial, and social dimensions. The stages of childhood and adolescence, given their distinct psychological, social, and developmental characteristics, represent the most sensitive phases of human life. During this period, any form of victimization or harm not only produces profound and often irreversible consequences for the individual but also generates broader societal ramifications, affecting community structures and long-term social development. Accordingly, the provision of comprehensive protective frameworks for this demographic is a fundamental responsibility of any advanced legal system.

Within the criminal justice system, engagement with child and adolescent victims necessitates the adoption of differentiated, protective, and rehabilitative measures tailored to their specific characteristics. These measures must be grounded in international principles and human rights standards, particularly instruments such as the **Convention on the Rights of the Child**, with the primary aim of safeguarding children's rights and mitigating the secondary harm caused by judicial processes. In Iran, the enactment of the **Law on the Protection of Children and Adolescents (1399 [2020])** represents a significant legislative milestone. For the first time in the Iranian legal framework, this law explicitly addresses the rights of children and adolescents and establishes institutional mechanisms intended to prevent victimization. Nevertheless, the effective implementation of these provisions and the establishment of the necessary infrastructure for a differentiated and supportive criminal justice system remain critical challenges.

The primary objective of this study is to examine and analyze the concept, sources, and operational

role of **differentiated and supportive criminal justice proceedings** for child and adolescent victims within the Iranian legal system. Employing a descriptive-analytical methodology and relying on library-based research and authoritative sources, the article seeks to clarify the theoretical and practical foundations of differentiated and supportive proceedings, contextualized within both domestic and international legal instruments, while identifying operational and procedural challenges. The first section of the article addresses key foundational concepts, including “differentiated and supportive criminal proceedings,” “victim,” and “child and adolescent,” each defined and analyzed in light of domestic legislation and international instruments, notably the **Convention on the Rights of the Child** and its Optional Protocols. This section provides a comprehensive review of the relevant literature and demonstrates the necessity of implementing such a legal framework. The second section examines the sources of this type of proceedings, encompassing binding international instruments as well as domestic laws, including the **Criminal Procedure Code** and the **Law on the Protection of Children and Adolescents**, which collectively form the legal basis for differentiated and supportive criminal proceedings. This section evaluates the strengths and weaknesses of the Iranian legal framework in legislating for the protection of child and adolescent victims. The third section focuses on the institutions and agencies responsible for implementing this judicial system, including specialized child protection police units, prosecution offices, dedicated courts for children and adolescents, and supportive institutions such as the **Office for the Protection of Children and Adolescents**. It examines their organizational structure, operational functions, and the challenges they face in practice, while clarifying

their role in ensuring the efficacy of differentiated and supportive criminal justice. Despite legislative advancements, significant challenges persist in the practical protection of child and adolescent victims. Principal among these are the absence of effective enforcement mechanisms, the scarcity of specialized institutions, and insufficient professional training for personnel involved in reporting, investigating, and safeguarding children and adolescents. This study not only analyzes these challenges but also proposes strategies to strengthen the differentiated and supportive criminal justice system in Iran. Its ultimate objective is to contribute to the realization of the rights of children and adolescents as one of society's most vulnerable groups and to advance principles of social justice.

درآمدی بر دادرسی کیفری افتراقی – حمایتی از بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان

(دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۰۸ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۸)

استاد گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی،

دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: moazanzadegan@gmail.com

دکتر حسنعلی مؤذن‌زادگان

کارشناس ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه
شهید بهشتی، تهران، ایران.

Email: cheraaghizahra98@gmail.com

زهرا چراغی

چکیده:

کودکان و نوجوانان به‌عنوان یکی از اقشار آسیب‌پذیر در هر جامعه‌ای، همواره نیازمند حمایت‌های ویژه در ابعاد حقوقی - اجتماعی هستند. بزه‌دیدگی این قشر نه تنها پیامدهای فردی جبران‌ناپذیری بر جای می‌گذارد، بلکه پیامدهای عمیقی بر پیکره‌ی جامعه و آینده‌ی آن وارد می‌سازد. بنابراین رویارویی سیستم عدالت کیفری با این گروه، به‌دلیل ویژگی‌های خاص سنی، روانی و اجتماعی آنان، نیازمند تدابیری افتراقی و حمایتی است که هم‌سو با اسناد بین‌المللی حقوق کودک، به‌ویژه پیمان‌نامه حقوق کودک باشد. این رویکرد بر ضرورت تطبیق فرایندها با نیازها و مراحل رشد خاص کودکان تأکید دارد و اولویت را بر ایمنی، رفاه و بهبود شرایط آن‌ها می‌گذارد. در ایران، قوانینی مانند قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ گام‌های مثبتی در جهت تقنین مقررات جامع و افتراقی در جهت حمایت از کودکان و نوجوانان بزه‌دیده برداشته‌اند که مطالعه و بررسی تفصیلی آن‌ها را ضروری می‌کند. پژوهش حاضر مبتنی بر روش کیفی یا توصیفی - تحلیلی بوده و بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی منابع برخط، با هدف واکاوی مفهوم، منابع و جایگاه

فصلنامه نوآوری حقوقی

پژوهشکده نوآوری حقوقی

تابستان ۱۴۰۴، دوره دوم،

شماره ۲

www.journallir.com

دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی از کودکان و نوجوانان بزه‌دیده در نظام حقوقی ایران نگاشته شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که با وجود پیشرفت‌های تقنینی اخیر، فقدان سازوکارهای اجرایی کارآمد و نهادهای تخصصی، چالش اصلی در مسیر حمایت عملی از کودکان و نوجوانان بزه‌دیده است. به‌نحوی که بدون رفع این چالش، نظام عدالت کیفری همچنان فاقد کارایی لازم برای تحقق اهداف مورد نظر مقنن است. تحقیق پیش‌رو در تلاش است با مطالعه‌ی وضعیت کنونی این دادرسی افتراقی، راهکارهایی برای تقویت نظام عدالت کیفری افتراقی - حمایتی ارائه دهد و گامی در جهت تحقق حقوق این گروه آسیب‌پذیر بردارد.

واژگان کلیدی: کودکان و نوجوانان بزه‌دیده، دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی، پلیس ویژه اطفال، دادرسی عمومی و انقلاب ویژه، دادگاه کیفری ویژه.

کودکان و نوجوانان بزرگ‌ترین سرمایه‌ی انسانی هر جامعه‌ای هستند که باید به مسائل روحی و جسمی آنان توجه شایسته مبذول داشت (نیازپور و جعفری، ۱۴۰۰: ۱۴۳). اینان به دلیل وضعیت فیزیولوژیکی خود، آماج مناسب برای بزهکاری تلقی می‌گردند و به دلیل فقدان قدرت جسمی کافی، از خود مقاومت کم‌تری در برابر بزهکاری نشان می‌دهند و بعد از ارتکاب جرم نیز ادعای آن‌ها به سختی پذیرفته می‌شود و به همین دلیل از افشای بزه‌دیدگی خود ابا دارند (حبیب‌زاده و مقدسی، ۱۳۸۵: ۵۶). همچنین با توجه به قرار گرفتن کودکان و نوجوانان در فرایند رشدی و حساس بودن این دوره در شکل‌گیری شخصیت آن‌ها که حتی خود می‌تواند به بزهکار شدن ایشان در آینده منجر شود، مشخص می‌شود که اهمیت ارتکاب جرائم علیه این دسته، نه تنها کم‌تر از بزرگسالان نیست؛ در پاره‌ای موارد بیشتر نیز هست. به همین دلیل جرائم علیه کودکان از شنیع‌ترین انواع جرائم محسوب می‌شود و حفاظت از آنان از اولویت‌های برقراری نظم عمومی به‌شمار می‌آید (محسنی، ۱۳۹۰: ۱۴۰).

این ویژگی‌ها حمایت همه‌جانبه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از کودکان و نوجوانان را در ابعاد مادی و معنوی، از طریق منابع مالی مکفی، به‌عنوان بخشی از روند توسعه‌ی ملی توسط نظام حکمرانی و جامعه‌ی مدنی مطلوب طلب می‌کند. نظام‌های تقنینی، قضائی و اجرایی کشورها باید با اقدامات کنشی، یعنی اتخاذ تدابیر لازم قبل از ارتکاب رفتارهای نابهنجار علیه کودکان و نوجوانان، از جمله رفتارهای واجد وصف مجرمانه^۱ و اقدامات واکنشی به‌معنای اتخاذ تدابیر مدبرانه متعاقب رفتار مذکور، از ایشان حمایت کنند.

اسناد بین‌المللی حقوق کودک اعم از مولوی^۲ و ارشادی^۳ بر تدوین هر دو دسته اقدامات مزبور همت گماشته‌اند. از این‌رو، ضروری است کشورهای جهان، به‌خصوص الحاق‌شدگان به اسناد مولوی مانند دولت ایران، رهنمودهای ارزشمند این اسناد را برای حمایت همه‌جانبه از کودکان و نوجوانان اجرا کنند.

۱. این اقدامات در سیاست جنایی تحت عنوان برنامه‌های پیشگیری شناخته می‌شود.

۲. پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹م سازمان ملل متحد، از جمله اسناد بین‌المللی الزام‌آور (مولوی) است که قاطبه‌ی کشورهای جهان به‌جز کشور آمریکا آن را تصویب کرده‌اند. دولت ایران در اسفند ۱۳۷۲ سند مزبور را با حق شرط پذیرفته و به مفاد آن متعهد شده است.

۳. اسناد ارشادی حقوق کودک از جمله مانند حداقل قواعد دادرسی نوجوانان (مصوب ۱۹۸۵م سازمان ملل متحد و معروف به قواعد پکن)، رهنمودهای ریاض برای پیشگیری از بزهکاری کودکان (مصوب ۱۹۹۰م سازمان ملل متحد) و مقررات سازمان ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی (مصوب ۱۹۹۰) هستند.

از جمله کودکان و نوجوانانی که باید مورد حمایت اساسی نظام‌های حقوقی کشورها براساس اسناد مزبور قرار گیرند، کودکان و نوجوانان بزه‌دیده هستند که در اثر ارتکاب جرم دچار آسیب مادی، معنوی و عاطفی شده‌اند. در پژوهش حاضر به حمایت‌های افتراقی مقرر در قوانین ایران، برای این دسته از کودکان و نوجوانان پرداخته شده است. در این پژوهش با توجه به ضرورت ارائه مفاهیم اولیه دادرسی مزبور؛ مفهوم، منابع و جایگاه آن در نظام عدالت کیفری ایران با تأکید بر اسناد بین‌المللی و قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ش (زین پس ق.ح.ا.ن) با روش تحقیق کیفی یا توصیفی - تحلیلی و از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و تارنماهای فضای مجازی مورد بررسی قرار گرفته است.

این پژوهش تحت عنوان و محتوای خود فاقد پیشینه پژوهشی است؛ با این حال، برخی منابع مربوط به موضوع عبارات اند از: «نوآوری‌های ماهوی و شکلی قانون جدید حمایت از کودکان و نوجوانان»، که به صورت کلی و عام (نه به طور خاص) به موضوع حمایت از کودکان و نوجوانان بزه‌کار و بزه‌دیده پرداخته است (نقی‌زاده زانوقی، ۱۳۹۹)، «ارزیابی وضعیت مخاطره‌آمیز اطفال و نوجوانان و تکالیف نهادهای حاکمیتی در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹» که به وضعیت مخاطره‌آمیز و نه بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان اشاره دارد (قاسمی و نصر، ۱۴۰۰) و «دادرسی افتراقی کودکان بزه‌دیده در مرحله پیش محاکمه» که دادرسی افتراقی در مرحله پیش محاکمه و نه تمامی مراحل را بررسی کرده است (نکونام، ۱۴۰۲).

اگرچه چند سال از تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان می‌گذرد و این قانون تلاش‌های نسبتاً موفق‌تری در تدوین مقررات جامع حمایت از کودکان و نوجوانان بزه‌دیده و در معرض خطر داشته است، تاکنون نظام قضائی امکان اجرای این مقررات را به‌ویژه در مورد دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی نسبت به آنان نداشته است. از این رو لازم است که قوه قضائیه هرچه زودتر زیرساخت‌های اجرای قانون، اعم از ایجاد نظام عدالت کیفری خاص و پیوند آن با سازمان یا نهادهای حاکمیتی مقرر در قانون را برای تحقق عملی این آیین دادرسی حمایتی تدارک ببیند.

این پژوهش در سه بخش، شامل مفهوم، منابع و جایگاه نظام عدالت کیفری خاص دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی کودکان و نوجوانان بزه‌دیده تهیه شده است.

۱. مفهوم دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی از بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان

ارائه‌ی تعریفی جامع از عنوان مذکور، نیاز به تعریف مفاهیم سازنده آن دارد. ارائه‌ی اجزای متشکل از عنوان دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی از بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان متوقف بر تبیین مفاهیم زیر است:

۱-۱. بزه‌دیده

مفهوم بزه‌دیده در اسناد بین‌المللی، قوانین موضوعه و دکترین و تئوری حقوقی تعریف شده است. مهم‌ترین سندی که به بزه‌دیده و تعریف آن پرداخته است؛ «اعلامیه اصول بنیادین عدالت برای بزه‌دیدگان و قربانیان سوءاستفاده از قدرت»^۱ مصوب ۱۹۸۵ سازمان ملل متحد است. در ماده‌ی ۱ این سند بزه‌دیده یعنی: «قربانی فعل‌ها یا ترک فعل‌های ناقض قوانین کیفری که ممکن است به شکل فردی یا گروهی، در نتیجه‌ی رفتار مذکور (ناقض قوانین جزایی) دچار آسیب‌های جسمانی و بدنی، روانی، درد و رنج عاطفی، زیان‌های اقتصادی یا آسیب اساسی به حقوق اساسی اش گردد». بزه‌دیده در ماده‌ی ۱۰ ق.آ.د.ک ایران نیز تعریف شده و به موجب این ماده، بزه‌دیده کسی است که از وقوع جرم متضرر شده و در صورتی که عرض حال دهد، شاکی و اگر دادخواست ضرر و زیان بدهد مدعی خصوصی است.

۲-۱. کودک و نوجوان

مفهوم کودک و نوجوان در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان تعریف شده و به موجب بند الف و ب ماده‌ی ۱ این قانون، به ترتیب طفل فردی است که به سن بلوغ شرعی نرسیده است و نوجوان هر فرد زیر هجده سال کامل شمسی است که به سن بلوغ شرعی رسیده است.^۲ در حال حاضر، ملاک کودکی در اغلب کشورها و نیز پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک^۳ هجده سال است^۴ و از آن سن به بعد فرد رشید تلقی می‌شود (مؤذن‌زادگان و همکاران، ۱۴۰۲).^۵ موضوع بحث این پژوهش کودک و نوجوان بزه‌دیده است؛

1. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power

۲. برحسب قول برخی از محققان فقه امامیه، تشخیص مرز کودکی و نوجوانی از بزرگسالی امری تعبدی نیست و تعیین سن کودکی و نوجوانی بر حسب تغییر در شرایط اقلیمی و اجتماعی در جوامع مختلف، می‌تواند متفاوت از نظام‌های حقوقی اعلام شود. (برای مطالعه بیشتر «ر.ک. شریعتی، و موسوی، ۱۳۹۳: ۲۳۳-۲۵۳).

3. Convention on the Rights of the Child

۴. ماده ۱ پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک

۵. بین دوره‌ی کودک و نوجوانی هم تفاوت‌های قراردادی وجود دارد و معمولاً به لحاظ روان‌شناسی تا دوازده سالگی را کودک و بعد از آن را تا هجده سالگی نوجوان تلقی می‌کنند. ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ نوجوان را فرد دارای پانزده تا هجده سال سن معرفی می‌کند (مؤذن‌زادگان، ۱۴۰۲: ۱۱-۱۲).

یعنی کودک یا نوجوانی که به واسطه‌ی ارتکاب جرم دچار آسیب مادی - معنوی یا عاطفی شده است.^۱ خوشبختانه ماده‌ی ۲ ق.ح.ا.ن نیز تمام اشخاصی را که کم‌تر از هجده سال دارند مشمول حمایت‌های این قانون دانسته است.^۲

۳-۱. دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی

مفهوم آیین دادرسی کیفری، در ماده‌ی ۱ ق.آ.د.ک تعریف شده که تعریف عامی را از آن ارائه داده است، اما در طول فرایند تحولات دادرسی کیفری، همان‌طور که حقوق جزای ماهوی نیز فرایند تحول را طی کرده، به‌همین تناسب مفهوم آیین دادرسی کیفری هم تحول پیدا کرده است. با توجه به همین موضوع، عناصر افتراقی در آیین دادرسی کیفری، بسته به موضوع، ناظر به شخصیت متهم، بزه‌دیده، نوع جرم و درجه‌ی خطرناکی آن و... ایجاد شده و در نتیجه آیین دادرسی کیفری عام تحولاتی به سمت افتراقی شدن را تجربه کرده است (پاک‌نیت، ۱۳۹۶).

دادرسی کیفری افتراقی در حمایت از کودکان و نوجوانان از قرن نوزدهم، ابتدا از ایالات متحده‌ی آمریکا شروع شد و از آن به بعد آیین دادرسی خاص و حمایتی برای ایشان با هدف اصلاح و درمان و جبران خسارت گسترش یافت (الرود و اسکات، ۱۳۹۲: ۱۶۶). مراد از دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی، آن‌گونه دادرسی است که حسب مورد، از بزه‌دیده، شاهد، متهم و یا موضوع خاص به‌نحوه ویژه حمایت کند. حمایت^۳ نیز خود واژه‌ای عربی بوده و معادل فارسی آن از جمله شامل «نگهداری کردن و دفاع کردن از کسی، پشتیبانی کردن، نگهداری، پشتیبانی» است (معین، ۱۳۶۳: ۱۳۷۲).

۱. به‌طور کلی انواع کودکان و نوجوانانی که باید مورد حمایت نظام دادرسی قرار گیرند، عبارت‌اند از (رناته، ۱۳۸۰: ۲۸-۲۷): ۱. کودکان و نوجوانان در معرض خطر: این دسته از کودکان و نوجوانان در آستانه بزهکاری یا بزه‌دیدگی هستند؛ ۲. کودکان و نوجوانان شاهد جرم: این دسته در واقع نوعی از کودکان در معرض خطر هستند، چراکه در محیط جرم‌زا قرار دارند؛ ۳. کودکان و نوجوانان بزه‌دیده: تعریف بزه‌دیده پیش‌تر مورد بررسی قرار گرفت. در مورد کودکان و نوجوانان بزه‌دیده، لازم است که بدون لزوم تشریفات خاص تقدیم دادخواست و هزینه‌ی دادرسی از ناحیه اولیای قانونی آنان، بزهکار موظف به جبران خسارت ناشی از جرم باشد. به‌علاوه در صورت عدم امکان دسترسی به بزهکار یا ناتوانی وی، دولت، جامعه مدنی و خانواده او باید در راستای یک سیاست جنایی مشارکتی در فرایند دادرسی نسبت به جبران خسارت بزه‌دیده اقدام کنند؛ ۴. کودکان و نوجوانان معارض با قانون: این دسته رفتارشان ناقض قانون و واجد وصف مجرمانه است.

۲. در اسناد بین‌المللی مثل «حداقل استانداردهای سازمان ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان» مصوب ۱۹۸۵ و «اصول راهنما حمایت از کودکان بزه‌دیده و شاهد»، مصوب ۲۰۰۵ سازمان ملل متحد، نیز کودک تمامی افراد زیر هجده سال در نظر گرفته شده است.

3. protection

با توجه به تبیین مفاهیم اجزای عنوان مذکور در فوق، در مفهوم دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی از بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان، می‌توان گفت: «این نوع دادرسی، مجموعه قواعد و مقرراتی است که در ماهیت و ویژگی‌های مقرر در قانون، موجب حفاظت و استیفای حقوق هرچه بیشتر و ممکن افراد یادشده، در مراحل کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، محاکمه و اجرای حکم برای جبران خسارت وارده بر آنان شود و به واسطه‌ی ویژگی سن و آسیب‌پذیری و وابستگی ایشان، نوع خاص این دادرسی نسبت به اشخاص بزه‌دیده بزرگسال متفاوت است».

این دادرسی نسبت به دادرسی بزرگسال تفاوت‌هایی دارد؛ این تفاوت‌ها اما از باب تبعیض نیست بلکه حمایتی است؛ برای مثال والدین، اولیا، سرپرست قانونی و وکیل طفل و نوجوان و همچنین یک مددکار اجتماعی، حق حضور در جلسات دادرسی و ارائه‌ی نظر مشورتی و پیشنهادهای حمایتی از طفل و نوجوان را دارند.^۱

۲. منابع دادرسی کیفری حمایتی از کودکان و نوجوانان در نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی سازمان ملل متحد

در این بخش منابع بین‌المللی و داخلی که به حقوق بزه‌دیدگان اعم از کودکان و نوجوانان پرداخته‌اند مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲-۱. دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی از کودکان و نوجوانان در نظام حقوقی بین‌المللی
اسناد بین‌المللی متعددی، متعرض حقوق بزه‌دیدگان، اعم از بزرگسال و کودکان و نوجوانان شده‌اند؛ باین حال نهضت حمایت از بزه‌دیدگان سابقه‌چندانی ندارد و به لحاظ زمانی به اعلامیه‌ی سال ۱۹۸۵ سازمان ملل متحد در مباحث بزه‌دیده‌شناسی و عدالت ترمیمی بازمی‌گردد. برخی از این اسناد مهم در حوزه بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان به شرح ذیل است:

۲-۱-۱. پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹

این سند بین‌المللی مهم که ایران هم به آن ملحق شده، اولین و مهم‌ترین سندی است که حقوق بزه‌دیدگان کودک را به نحو الزام‌آور برای کشورهای عضو، مورد توجه قرار داده و برخی از مواد آن اختصاص به موضوع این پژوهش دارد. ماده‌ی ۳ این پیمان‌نامه که حاکم بر سایر مواد آن است تصریح کرده است که در تمام اقدامات مربوط به کودکان که توسط تمامی نهادهای اجرایی یا نهادهای قانون‌گذاری انجام می‌شود، باید اهم منافع ایشان مدنظر قرار داده شود. اهمیت این اصل در آن است که به جای تکیه بر فرضیات کلی در مورد

۱. ماده ۳۸ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان

کودکان در موقعیت‌های مختلف، وظیفه‌ای را ایجاد می‌کند که منافع هر کودک «به صورت فردی» بررسی شود (باقری و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۰۵). در ادامه ماده‌ی ۱۹ پیمان‌نامه اختصاصاً به بزه‌دیدگی کودکان پرداخته است، در این ماده علاوه بر لزوم حمایت همه‌جانبه از کودکان بزه‌دیده و در معرض خطر، دامنه‌ی حمایت به مراقبان آن نیز تعمیم یافته است؛ یعنی والدین کودک هم باید حمایت و آموزش داده شوند، چون آن‌ها مراقب کودک هستند و بی‌توجهی به ایشان در واقع بی‌توجهی به خود کودک است. مواد ۱۲ و ۱۶ این پیمان‌نامه نیز به ترتیب احترام به نظرات کودک و نیز احترام به حریم خصوصی وی را مورد توجه قرار داده‌اند که در دادرسی‌های له و علیه وی اهمیت فراوان دارد، چراکه ضروری است تا در فرایند دادرسی‌های کودکان، در عین دادن حق مشارکت به ایشان حریم خصوصی آن‌ها حفظ شود و از دخالت بی‌جا پرهیز گردد. نهایتاً ماده‌ی ۳۹ پیمان‌نامه کشورهای عضو را مکف می‌سازد تمام اقدامات مقتضی را به عمل آورند تا بهبود صدمات جسمانی و روانی و ادغام مجدد اجتماعی کودک قربانی فراهم شود. هدف از این اقدامات آن است که منزلت و عزت نفس و تندرستی کودک که در نتیجه جرم آسیب دیده است، از طریق پیگیری و جبران و بهبود ترمیم شود. گفتنی است مواد مذکور در انطباق با آموزه‌های شریعت اسلام نیز هستند، چراکه در مباحث اسلامی سفارش شده است که از کودک حتی قبل از تولد مراقبت شود (الحرالعالمی، ۱۳۹۹ق).

۲-۲-۲. پروتکل الحاقی به پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک درمورد قاچاق، خرید و فروش و سوءاستفاده از کودکان به منظور فحشا یا هرزه‌نگاری^۱ مصوب ۲۰۰۰

در میان انواع مختلف بزه‌دیدگی، بزه‌دیدگی جنسی در دوران کودکی آسیب‌های بسیار شدیدتری بر کودکان وارد می‌کند. پژوهش‌های متعدد حاکی از آن است که بزه‌دیدگی جنسی زودرس آثار ویران‌کننده، کوتاه‌مدت و بلندمدتی برای پسران و دختران دارد. از جمله این آثار، بزهکاری بعدی در سنین نوجوانی و جوانی، رفتارهای جنسی زودرس، مشکلات پیشرفت تحصیلی و ترک تحصیل، مشکلات در برقراری ارتباط و فرار از خانه برای پسران و دختران خواهد بود (صبوری‌پور و حق‌بین، ۱۴۰۲: ۵۳۰). در این راستا این پروتکل، به حمایت از کودکان قربانی جرائم جنسی پرداخته است. ماده‌ی ۸ این پروتکل به طور خاص حمایت از کودکان بزه‌دیده‌ی جنسی را در فرایند دادرسی دربر گرفته و بر تضمین حقوق و منافع کودک قربانی در تمام مراحل دادرسی کیفری از طریق اقداماتی همچون اجازهی اظهار نظر و مشارکت در فرایند دادرسی به کودکان، اتخاذ تدابیر برای حفظ حریم خصوصی و هویت کودک، ارائه‌ی حمایت‌های روانی، حقوقی و اجتماعی به کودک قربانی برای کاهش آسیب‌های

1. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography.

ناشی از مشارکت در فرایند قضائی، اجتناب از تکرار بازجویی‌های غیرضروری که به بازآسیب‌رسانی^۱ ایشان منجر می‌شود، تأکید ورزیده است. همچنین در راستای پیشگیری از بزه‌دیدگی ثانویه کودکان لازم است کشورها آموزش تخصصی برای قضات، پلیس، وکلا و کارکنان مراکز حمایت از کودکان، درمورد حساسیت‌های دادرسی پرونده‌های این دسته ارائه دهند، این آموزش‌ها از جمله شامل روش‌های مصاحبه با کودکان قربانی بدون ایجاد فشار روانی است، چراکه اگر بازجو بخواهد از دریچه اقتدار و قدرت با کودک برخورد کند، نمی‌توان به گفته‌های وی چندان اعتماد کرد، زیرا از منظر روان‌شناختی در کودکان به‌ویژه آن‌ها که زیر هفت سال دارند، ارتباط متقابلی بین اقتدار ادراک‌شده و فرمان‌پذیری وجود دارد؛ یعنی کودکان می‌خواهند رضایت بزرگسال را به دست بیاورند و در نتیجه به گونه‌ای عمل می‌کنند که پرسش‌کننده راضی شود (گلدوزیان، ۱۴۰۲: ۱۶-۱۷).

۲-۲-۳. دستورالعمل‌های سازمان ملل متحد در خصوص عدالت برای کودکان بزه‌دیده و شاهد جرم^۲ مصوب ۲۰۰۵

سند مزبور سندی بین‌المللی اختصاصی و ارشادی است که مواد مذکور در پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک و ماده‌ی ۸ پروتکل پیشین، در مقدمه و سوابق قانون‌گذاری آن یادآوری شده است. این سند در ۱۵ بخش و چندین ماده تدوین شده است و به دولت‌ها توصیه می‌کند حقوق کودک بزه‌دیده و شاهد جرم را رعایت کنند؛ از آنجا که دولت ایران پیمان‌نامه و پروتکل مورد اشاره در مبحث قبل را امضا کرده و در مقدمه این رهنمود هم به آن‌ها توجه شده است (این سند به نوعی اسناد قبلی را در موضوع خاص کودکان بزه‌دیده و شاهد تفصیل می‌کند)، مکلف به رعایت مفاد این سند هم هست. این سند هر دو دسته کودکان بزه‌دیده و در معرض خطر (از جمله شاهد جرم) را تحت حمایت قرار می‌دهد و از جمله موارد مهم آن اصول حاکم بر تأمین حقوق بزه‌دیده و شاهد جرم در دادرسی‌هاست.

باتوجه به سند مذکور به‌طور کلی ۴ اصل زیر بایستی بر نحوه دادرسی این دسته از اشخاص حاکم باشد:

۲-۲-۳-۱. اصل رعایت کرامت انسانی

بند اول از ماده‌ی ۸ این سند، حفظ کرامت و احترام^۳ کودکان بزه‌دیده و شاهد جرم را مورد تصریح قرار داده است. این اصل تأکید می‌کند که کودکان بزه‌دیده و شاهد جرم می‌بایست به‌عنوان انسان‌هایی ارزشمند تلقی شوند؛ انسان‌هایی که می‌بایست نیازهای ضروری و منافع و حقوقشان مورد توجه واقع

1. re-victimization.

2. Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime.

3. dignity and respect

شود و نحوه‌ی برخورد با آن‌ها باید توأم با احترام و رعایت عزت نفس او بوده و اصل کرامت ذاتی در تمام اقدامات جاری و ساری باشد.

۲-۳-۲. اصل منع تبعیض

بند دوم از ماده‌ی ۸، ممنوعیت تبعیض در خصوص این دسته را مورد توجه قرار داده است و هر کودک بزه‌دیده و شاهد جرم حق دارد با او به‌طور منصفانه و دور از تبعیض از حیث رنگ و جنسیت و زبان و مذهب یا خاستگاه قومی و قبیله‌ای، اجتماعی و یا توانایی و دارایی رفتار گردد و نسبت به جبران خسارات ناشی از جرم علیه او اتخاذ تصمیم شود.

۲-۳-۲. اصل تأمین منافع عالیه

بند سوم از ماده‌ی ۸ نیز دربرگیرنده‌ی حمایت یا حفاظت در برابر هرگونه رنج و درد و سوءاستفاده از غفلت فیزیکی و عاطفی و تأمین رشد فیزیکی و روانی و اجتماعی، در تمام اقدامات تقنینی، قضائی و اجرایی نسبت به کودکان و نوجوانان بزه‌دیده و شاهد جرم است.

۲-۳-۲. اصل مشارکت

جوانان انتظار دارند مجریان نظام عدالت کیفری صدای آن‌ها را بشنوند و در بیان اظهاراتشان به‌مثابه‌ی یک فرد بزرگسال جدی گرفته شوند، همچنین مداخله و شرکت آن‌ها در این روند به‌عنوان عنصری تأثیرگذار محسوب شود. بر این اساس داشتن حس کنترل در کنار مشارکت در فرایند، بخش مهمی از «رویکرد عدالت» در نظر گرفته می‌شود (باقری و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۰۸). مبتنی بر همین ضرورت، بند پایانی از ماده‌ی یادشده، مسئله‌ی مهم و اساسی در مورد کودکان و نوجوانان بزه‌دیده و شاهد جرم یعنی گفت‌وگو را مدنظر قرار داده که به‌معنای شنیدن خواسته‌ها و نیازهای ایشان بوده و لازم است به آن‌ها اجازه‌ی اظهارنظر و عقیده در تعیین سرنوشتشان داده شود؛ خصوصاً در دادرسی‌های ترمیمی بدین وسیله است که اصلاح و درمان تحقق می‌یابد. بنابراین مشارکت دادن در تصمیمات با گفت‌وگو و حل مشکل و بدون سرزنش و تنبیه براساس مذاکره، برای کودکان یک اصل است.

۲-۲. دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی از کودکان و نوجوانان در نظام حقوقی ایران

در حقوق داخلی نیز مقررات حمایتی - افتراقی چندی در ارتباط با تأمین حقوق کودکان و نوجوانان بزه‌دیده، به‌ویژه در قانون آیین دادرسی کیفری و قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مطرح است که در این بخش، به دو قانون مهم مزبور پرداخته می‌شود.

۱-۲-۲. قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲

در این قانون در برخی موارد حمایت‌های نسبتاً خوبی از بزه‌دیدگان به‌طور عام شده است، ولی موارد حمایت خاص از بزه‌دیده کودک و نوجوان محدود است. ماده‌ی ۷۰ قانون یادشده، درخصوص جرائمی تعیین حکم کرده است که تعقیب کیفری در آن‌ها منوط به شکایت شاکی خصوصی است.^۱ در چنین مواردی، اگر بزه‌دیده محجور باشد و ولی یا قیم نداشته باشد یا دسترسی به آن‌ها ممکن نباشد یا نصب قیم موجب تأخیر یا ضرر شود، دادستان مداخله می‌کند. همچنین اگر ولی یا قیم خود مرتکب جرم شده باشد، دادستان قیم موقت تعیین می‌کند یا مستقیماً اقدام به تعقیب کیفری می‌کند. مبتنی بر تبصره‌ی همین ماده، درخصوص شخص سفیه فقط در دعاوی کیفری که جنبه‌ی مالی دارد، رعایت ترتیب مذکور در این ماده الزامی است و در غیر موارد مالی، سفیه می‌تواند شخصاً طرح شکایت کند.^۲ انحصار تکلیف تعیین قیم موقت از سوی دادستان، برای شکایت از طرف بزه‌دیده به فرضی که وی «محجور» باشد نشان می‌دهد که اگر بزه‌دیده بالغ و عاقل و در دعاوی دارای جنبه‌ی مالی رشید باشد، نیازی به تعیین قیم موقت نبوده و خود می‌تواند اقدام به شکایت کند. بنابراین ملاک اهلیت برای طرح شکایت کیفری، سن بلوغ قانونی حسب مورد ۹ و یا ۱۵ سال تمام قمری است؛ مگر این‌که جرم جنبه مالی داشته باشد که در این صورت با توجه به رأی وحدت رویه‌ی شماره‌ی ۳۰ مورخ ۱۳۶۴/۱۰/۳ و ملاک حکم مقرر در تبصره‌ی ماده‌ی فوق تعیین قیم موقت برای او ضروری است (خالقی، ۱۴۰۰: ۱۲۸).

مبتنی بر مواد اخیرالذکر در صورتی که جرم قابل گذشتی علیه یک «نوجوان» یعنی شخصی که به سن بلوغ شرعی رسیده است؛ ارتکاب یابد، تازمانی که وی^۳ از این جرم شکایت نکنند، دادستان حق تعقیب نخواهد داشت. باین‌حال در تفسیری کودک‌مدارانه می‌توان گفت که نخست به‌موجب ماده‌ی ۲ ق.ح.ا.ن، تمامی افراد زیر هجده سال، تحت حمایت این قانون قرار دارند؛ دوم مستند به ماده‌ی ۳۱ از

۱. این جرائم در ماده‌ی ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ احصا شده‌اند.

۲. ماده‌ی ۱۲۱۰ قانون مدنی: هیچ‌کس را نمی‌توان بعد از رسیدن به سن بلوغ به‌عنوان جنون یا عدم رشد محجور کرد؛ مگر آنکه عدم رشد یا جنون او ثابت شده باشد.

تبصره ۱- سن بلوغ در پسر پانزده سال تمام قمری و در دختر نُه سال تمام قمری است.

تبصره ۲- اموال صغیری را که بالغ شده است در صورتی می‌توان به او داد که رشد او ثابت شده باشد.

۳. در صورتی که جرم ارتكابی از جرائم مذکور در ماده‌ی ۱۰۲ ق.آ.د.ک باشد، به موجب تبصره ۳ سرپرست نوجوان نیز حق طرح شکایت خواهد داشت.

همین قانون، تمام جرائم موضوع این قانون^۱ (مانند کودک‌آزاری، بهره‌کشی، ترک انفاق، و ...) دارای جنبه‌ی عمومی هستند که بدون شکایت شاکی خصوصی قابل تعقیب است و در صورت گذشت شاکی خصوصی نیز تعقیب موقوف نخواهد شد (تقی‌زاده، ۱۳۹۹: ۲۳). پیش‌بینی این امر بدان جهت است که در جرائم قابل گذشت، مقامات تعقیب و تحقیق تازمانی که شاکی خصوصی تعقیب متهم را نخواهد، نمی‌توانند هیچ‌گونه اقدامی انجام دهند؛ لکن در صورتی که جرم وصف عمومی داشته باشد، به محض اطلاع، مقامات ذی صلاح اقدامات تعقیبی را انجام خواهند داد (نکونام، ۱۴۰۲: ۲۶۲). با این وصف، ماده‌ی ۳۱ قانون ق.ح.ا.ن تاحدودی خلأ مذکور در مواد ۷۰ و ۷۱ ق.آ.د.ک را برطرف می‌کند، اما خلأ مذکور در حمایت از نوجوانان، همچنان در جرائم قابل گذشتی که در ماده‌ی ۳۱ ق.ح.ا.ن احصا نشده‌اند،^۲ پابرجا خواهد ماند و در این جرائم همچنان نیاز به شکایت نوجوان برای تعقیب جرائم ارتكابی علیه او توسط دادستان وجود خواهد داشت.

اصولاً به دلیل اینکه کودکان و نوجوانان (تمامی افراد زیر هجده سال) در موقعیت بسیار ضعیف‌تری به لحاظ جسمی، بلوغ فکری و ... در مقایسه با بزهکاران قرار دارند، یکی از شیوه‌های رفتاری بزهکاران برای واداشتن کودکان به سکوت، تهدیدهایی است که به سمت آنان روانه می‌سازند و کودکان بزه‌دیده علاوه بر تحمل صدمات ناشی از جرم واقع شده نسبت به آن‌ها، صدمات روانی ناشی از این تهدیدات و تلقینات را نیز متحمل می‌شوند و سکوت را بر بیان وقایع رخ داده ترجیح می‌دهند (مهرا و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۱۵). این مسئله در جرائم قابل گذشت به‌ویژه از آن‌رو حائز اهمیت است که هرچه زمینه‌های خصوصی و شخصی جرائم بیشتر باشند، رؤیت‌پذیری آن‌ها کم‌تر خواهد بود (رایجیان اصلی، ۱۳۹۰: ۹۵) و بنابراین محدود ساختن تعقیب به شکایت نوجوان او را در معرض انواع تهدیدات قرار می‌دهد. باتوجه به موارد پیش‌گفته، لزوم حمایت حداکثری از کودکان و نوجوانان و با الغای خصوصیت از جرائم مورد اشاره در ماده‌ی ۳۱ ق.ح.ا.ن، می‌بایست تفسیری از تعارض ظاهری دو قانون فوق ارائه کرد تا بتوان منافع عالی‌تری^۳ این دسته را به شکل بیشینه تضمین کرد. بنابراین نمی‌توان مقرره‌ی حمایتی مذکور در مواد ۷۰ و ۷۱ ق.آ.د.ک را به محجورین (اطفال) محدود دانست. لذا علاوه بر جرائم قابل گذشت مذکور در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان که جنبه‌ی عمومی دارند، در سایر جرائم قابل گذشت

۱. این جرائم در مواد ۷ به بعد قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ احصا شده‌اند.

۲. مثل جرم مذکور در ماده‌ی ۵۹۶ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) که قابل گذشت بوده و در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ذکر نشده است.

۳. ماده‌ی ۴۵ قانون حمایت خانواده: رعایت غبطه و مصلحت کودکان و نوجوانان در تمام تصمیمات دادگاه‌ها و مقامات اجرایی الزامی است.

مذکور در ماده‌ی ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی نیز دادستان نمی‌تواند منتظر شکایت نوجوانان بماند و خود موظف به تعقیب خواهد بود.

قانون‌گذار فرانسه با دیدی باز در این راستا، علاوه بر آنکه در ماده‌ی ۱ از قانون آیین دادرسی کیفری این کشور، تمامی جرائم (از جمله جرائم علیه کودکان) را دارای جنبه‌ی عمومی تلقی کرده است، در ماده‌ی ۷۰۶-۴۷ به بعد قانون آیین دادرسی کیفری این کشور، به حمایت افتراقی از بزه‌دیدگی کودکان پرداخته است؛ از جمله در ماده‌ی ۷۰۶-۵۰ به دادستان اجازه داده است در تمامی مواردی که منافع طفل به هر دلیل به طور کامل توسط نماینده‌ی قانونی او حفظ نمی‌شود، برای او قیم ویژه نصب کند، این قیم ویژه دارای تمامی اختیارات لازم (البته با نظارت دادستان) بوده و در صورت نیاز حتی حقوق شناخته شده برای مدعی خصوصی را نیز اجرا می‌کند (تدین، ۱۳۸۸: ۴۱۷).

در حوزه‌ی قوانین داخلی مقرره‌ی حمایتی دیگر را می‌توان ماده‌ی ۶۶ ق.آ.د.ک دانست که به برخی سازمان‌های مردم‌نهاد اجازه داده است، با اعلام جرم (از جمله در خصوص کودکان بسته به زمینه فعالیت) در تمامی مراحل دادرسی وارد شوند. به نظر می‌رسد این حق بنا به دلایلی از جمله اختیار شرکت این سازمان‌ها در فرایند دادرسی کیفری و حق اقامه دلیل، همان حق شکایت کیفری است که به این سازمان‌ها تعلق گرفته است؛ چون بزه‌دیدگان در مواردی که کودک هستند، به علل متعددی ممکن است تمایل و یا توانی برای طرح شکایت و تعقیب متهم نداشته باشند. در این حالت سازمان‌های مردم‌نهاد با اختیار مناسبی که دارند، می‌توانند به جای این قشر ستم‌دیده وارد عمل شوند و از بی‌کیفر ماندن بزه‌کار و ترمیم نشدن خسارات بزه‌دیده جلوگیری کنند (میرکمالی و سروی سرمیدانی، ۱۴۰۰: ۱۳). با این حال براساس تبصره‌ی یک ماده‌ی ۶۶ ق.آ.د.ک، یکی از شرایط اعلام جرم سازمان‌های مردم‌نهاد در جرائم ارتكابی علیه کودکان، رضایت ولی یا سرپرست قانونی و در صورت ارتكاب جرم توسط خود آن‌ها، رضایت قیم اتفاقی با تأیید دادستان است. این سخت‌گیری با اهداف حمایتی مربوط به کاهش رقم سیاه جرائم ارتكابی علیه کودکان و افزایش بزه‌دیدگی‌های گزارش شده در تضاد است (زینالی، ۱۳۹۳: ۴۷). همچنین در جرائم منافی عفت، اختیار این نهادها تنها به اعلام جرم و ارائه‌ی ادله محدود شده است و امکان شرکت در جلسات دادرسی و اعتراض به آرا را ندارند؛ حال آنکه این سازمان‌ها هم‌سو با موضوعاتی که در آن‌ها فعالیت دارند، از بزه‌دیدگی جنسی کودکان اطلاعات زیادی می‌توانند به دست آورند و اجازه ندادن به آن‌ها برای پیگیری مستمر شکایت در مراجع قضائی (به‌ویژه آنکه در این‌گونه موارد، اغلب سرپرستان قانونی این کودکان تمایلی به پیگیری شکایات ندارند) می‌تواند فلسفه‌ی حمایتی ماده‌ی ۶۶ ق.آ.د.ک را به کلی زیر سؤال برد.

این سازمان‌ها البته در قانون فرانسه به مراتب دارای اختیارات بیشتری هستند و ماده‌ی ۳-۲ قانون آیین دادرسی کیفری این کشور به سازمان‌های مردم‌نهاد دارای صلاحیت ویژه (مانند سازمان‌های فعال در حوزه حقوق کودکان) اجازه می‌دهد در موارد جرائم علیه اطفال، به‌عنوان طرف مدنی^۱ وارد پرونده شوند، حتی اگر کودک یا خانواده او شکایتی مطرح نکرده باشند. البته همچون قانون آیین دادرسی کیفری ایران این سازمان باید حداقل پنج سال در حوزه حمایت از کودکان فعالیت داشته باشد و جرم ارتكابی باید مستقیماً به مأموریت سازمان مرتبط باشد (مانند جرائم جنسی، آزار جسمی یا روانی کودکان). با داشتن این شرایط، سازمان می‌تواند شکایت کیفری تقدیم کند و در تمام مراحل دادرسی (از تحقیقات مقدماتی تا دادگاه) مشارکت کند (تدین، ۱۳۸۸: ۲۸).

با در نظر داشتن اهمیت بالایی بزه‌دیدگی کودکان، تفسیر گسترده از ماده‌ی ۶۶ ق.آ.د.ک و توسیع اختیارات این سازمان‌ها، تضمین می‌کند که این‌ها حتی در صورت عدم تمایل یا توانایی کودک یا خانواده‌ی او، بتوانند از طریق اقامه‌ی دعوی کیفری یا همکاری با دادستان، از بی‌کیفر ماندن مرتکبان جلوگیری کنند. این رویکرد به‌ویژه در جرائم قابل‌گذشت شدید علیه کودکان، ضروری است.

۲-۲-۲. قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹

با وجود آنکه در پیشینه‌ی تقنینی ایران مقرراتی پراکنده در موضوع حمایت از کودکان و نوجوانان وجود داشت، وضعیت خاص این دسته و تغییرات اجتماعی و اقتصادی، حمایت بیشتری از ایشان را طلب می‌کرد که نهایتاً در شکل قانون «حمایت از اطفال و نوجوانان» ظهور و بروز پیدا کرد. این قانون در دو بخش کلیات و سایر فصول، حمایت‌های ویژه‌ای از اطفال و نوجوانان در معرض خطر و بزه‌دیده به‌عمل آورده است (موسوی‌تبار و همکاران، ۱۴۰۱).

مواد ۲۸ تا ۴۸ این قانون، ترتیبات خاصی را برای رسیدگی به جرائم ارتكابی اطفال و نوجوانان یا جرائم ارتكابی علیه ایشان مقرر کرده است. هر چند بهتر می‌بود که قواعد شکلی از ماهوی جدا می‌شدند و قواعد شکلی در قالب فصلی جداگانه و در آیین دادرسی کیفری گنجانده می‌شدند، اما به‌لحاظ اهمیت و جامعیت مقررات مربوط به حمایت از اطفال و نوجوانان، می‌توان گفت این شیوه‌ی قانون‌نویسی فاقد ایراد اساسی است (تقی‌زاده زانوقی، ۱۳۹۹: ۲۰). در ادامه تلاش خواهد شد با بررسی نهادهای فعال در این قانون، علاوه بر آشنایی با وضعیت کنونی آن‌ها، چالش‌های اجرایی موجود در خصوص این نهادها بررسی شود.

۳. تشکیلات مجری دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی از کودکان و نوجوانان

این تشکیلات، مجری مراحل مختلف دادرسی افتراقی - حمایتی از بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان هستند و مرحله‌ی کشف، تعقیب، تحقیق، محاکمه و اجرا به وسیله آن‌ها با همکاری نهادهای حاکمیتی مرتبط با موضوع انجام می‌شود. نکته‌ی مهم آنکه تمام اقداماتی که صورت می‌گیرد، می‌بایست به نحوی زیر نظر قضات باشد، زیرا به جهت حساسیت رعایت حقوق و آزادی‌های اشخاص، ساختار دادرسی را نمی‌توان به غیرقضات محول کرد. متخصصان دیگر البته می‌توانند یاری‌گر باشند ولی نمی‌توانند امر دادرسی را به عهده بگیرند و نظارت بر عهده‌ی قضات است. در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، دو بخش به‌عنوان تشکیلات مجری نظام عدالت کیفری اطفال و نوجوانان پیش‌بینی شده‌اند؛ «بخش مربوط به مراجع قضائی - انتظامی و بخش مربوط به سازمان‌های اجرایی و بهداشتی و رفاهی». در ادامه در جهت بررسی دادرسی افتراقی بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان، مراجع ویژه‌ی انتظامی و قضائی مرتبط با رسیدگی به بزه‌دیدگی این گروه مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۳-۱. پلیس ویژه

پلیس پیشانی دستگاه عدالت کیفری است و نخستین واکنش را نسبت به جرم رهبری می‌کند. با توجه به نقش حساس پلیس در این عرصه، برخوردار بودن وی از دانش کافی جهت پاسخ به وضعیت‌های متفاوت ضروری است (نادری، ۱۴۰۰: ۵۵). این امر از آن حیث دارای اهمیت است که در مرحله‌ی پیش محاکمه اولین برخوردی که هر کودک یا نوجوان می‌تواند در عرصه‌ی عدالت کیفری داشته باشد، با پلیس یا ضابط دادگستری است و با توجه به همین مسئله، برخورد افتراقی و حمایتی در این مرحله، به‌ویژه از کودکان و نوجوانان بزه‌دیده دارای اهمیت بالایی در تحقق دادرسی افتراقی - حمایتی خواهد بود.

سیاست‌گذاران جنایی ایران در راستای اجرای ماده‌ی ۳۱ ق.آ.د.ک، لایحه‌ی تشکیل پلیس ویژه‌ی اطفال و نوجوانان را در شش فصل و ۲۹ ماده تهیه و تدوین کرده‌اند. در مقدمه این لایحه، توجه به ویژگی‌های خاص اطفال و نوجوانان ضرورت ایجاد پلیس افتراقی و استفاده از شیوه‌های قضازدایی و ترمیمی از مهم‌ترین اهداف تأسیس این نهاد به‌شمار می‌رود. چنان‌که در ماده‌ی ۲ نیز حسن انجام وظایف ضابطان درمورد اطفال و نوجوانان، حمایت از آنان و همچنین پیشگیری از بزه‌دیدگی یا نقض قوانین جزائی از سوی آنان، به‌عنوان بنیان تشکیل این نوع پلیس پیش‌بینی شده است تا در سیاست جنایی ایران روند افتراقی‌سازی ساختار عدالت کیفری اطفال و نوجوانان به نهاد پلیس نیز گسترش یابد (نیازپور، ۱۴۰۲: ۲۶۰). با وجود این مقررات حمایتی مترقی، لایحه‌ی تشکیل پلیس ویژه، هنوز به

تصویب مجلس شورای اسلامی نرسیده است و در عمل بخش مهمی از مقررات قانون حمایت از اطفال و نوجوانان که ابتدای آن در حمایت از کودکان در برابر بزه‌دیدگی، بر تشکیل این پلیس ویژه است، بدون پشتوانه اجرایی است. بنابراین لازم است تا قانون‌گذاران ایران - حال آن‌که اکنون قریب به پنج سال نیز از تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان سپری شده است - همت بیشتری در راستای قانونی شدن این لایحه برای حمایت هرچه بیشتر از کودکان و نوجوانان گمارند.^۱

بند ۶ ماده ۱۰۱.ح.ا.ن مقررهای تعیین‌کننده و ناظر بر تکالیف پلیس ویژه در ارتباط با کودکان و نوجوانان در معرض خطر و بزه‌دیده است. تکالیف حمایتی مذکور در این بند را می‌توان اعم از موارد زیر دانست:

۳-۱-۱. شناسایی کودکان و نوجوانان بزه‌دیده

ماده ۶ ق.ح.ا.ن، در اقدامی نوین برخی نهادها و سازمان‌های رسمی از جمله نیروی انتظامی را مکلف به شناسایی کودکان در معرض خطر و بزه‌دیده و معرفی وضعیت‌های مخاطره‌آمیز آنان به نهادهای ذی‌صلاح در جهت پیگیری اقدامات بعدی کرده است.^۲ به عبارتی قانون‌گذار ایران به تبعیت از بند ۲ ماده ۱۹ پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک، در جهت پیشگیری از ارتکاب جرائم مکرر علیه کودکان و نوجوانان، شناسایی این دست از کودکان را اولویت خویش قرار داده و نهادهای مختلفی را مکلف برای اقدام در این زمینه کرده است، چراکه گام نخست در راستای حمایت از کودکان بزه‌دیده و در معرض خطر، تسهیل شناسایی آن‌ها جهت اعمال تدابیر پیشگیرانه و حمایتی است (عباچی، ۱۳۸۳: ۷۸). از جمله عواملی که پیش‌بینی چنین تکلیفی را برای این نوع پلیس تبیین می‌کند، شیوع پدیده‌ی کودک‌آزاری و گسترش آن به‌ویژه در شهرهای بزرگ است. امروزه با گسترش شهرنشینی و افزایش مشکلات ناشی از آن، خواسته و یا ناخواسته کودکان و نوجوانان در معرض آسیب‌های جسمی، روحی و جنسی قرار دارند و با توجه به آنکه امکان دفاع از خود و یا تغییر شرایط پیرامونی را ندارند دچار بزه‌دیدگی مکرر از طرف خانواده و سایر اقشار جامعه می‌شوند (مؤذن‌زادگان و جوادی، ۱۳۹۴: ۲۴).

۱. لایحه تشکیل پلیس ویژه اطفال و نوجوانان طی نامه شماره ۱۹۳۸۱ مورخ ۱۴۰۰/۰۲/۲۶ برای طی تشریفات قانونی به مجلس شورای اسلامی ارسال شد. این لایحه که هم‌اکنون در کمیسیون قضائی مجلس در دست بررسی است و به زودی به صحن علنی برای تصویب ارجاع خواهد شد، یک بار در ۲۵ اردیبهشت ۱۴۰۰ و با امضای رئیس‌جمهور حسن روحانی و یک بار نیز در ۲۸ شهریور ۱۴۰۳ از سوی رئیس‌جمهور مسعود پزشکیان به مجلس شورای اسلامی ارسال شده و به ثبت رسیده است. این لایحه به پیشنهاد قوه قضائیه تهیه شده و در هر دو دولت یادشده به تصویب هیئت وزیران رسیده است (<https://www.ghatreh.com>).

۲. شناسایی در بند ۷ از ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده ۶ ق.ح.ا.ن مصوب ۱۳۹۹ این‌گونه تعریف شده است: «تشخیص طفل و نوجوانان در معرض خطر و بزه‌دیده، توسط مددکاران اجتماعی به‌زیستی یا سایر مراجع ذی‌صلاح».

با این حال، شناسایی کودکان به‌عنوان «در معرض خطر» یا «بزه‌دیده» باید با حساسیت و دقت علمی بالا انجام پذیرد. نظریهٔ برجسب‌زنی (Becker, 1963) هشدار می‌دهد که طبقه‌بندی کودکان تحت چنین عناوینی بدون ضوابط دقیق، می‌تواند به «خودپندارهٔ منفی»^۱ و تقویت چرخهٔ بزهکاری منجر شود. به عبارت دیگر، زمانی که سیستم عدالت کیفری – به‌ویژه پلیس به‌عنوان نخستین نهاد مداخله‌گر – فردی را به‌طور رسمی «در معرض خطر» تعریف کند، این برجسب ممکن است توسط خود کودک درونی‌سازی شود، هویت اجتماعی او را مخدوش کند و مسیرهای هنجارگریزی را در آینده تسهیل سازد. بنابراین، رویه‌های شناسایی باید مبتنی بر ارزیابی‌های چندبُعدی (روانی، اجتماعی، خانوادگی) و با مشارکت مددکاران آموزش‌دیده باشد تا از کاهش دامنهٔ آسیب‌های ناشی از برجسب‌زنی پیشگیری شود.

هم‌سو با پیش‌بینی این مقرره‌ی حمایتی در قانون ایران، ماده‌ی ۳-۱۱۲ از قانون اقدامات اجتماعی و خانوادهٔ فرانسه^۲ در راستای حمایت از کودکان، توجه به نیازهای اساسی کودک، حمایت از رشد جسمی، عاطفی، فکری و اجتماعی او و حفظ سلامت، ایمنی، اخلاق و آموزش وی با رعایت اقدامات زیر را ضروری دانسته است:

- اقدامات پیشگیرانه برای کودک و والدینش؛
 - سازمان‌دهی شناسایی و رسیدگی به موقعیت‌های خطر یا احتمال خطر برای کودک؛
 - تصمیمات اداری و قضائی برای حمایت از کودک.^۳
- در راستای اجرای بهتر تکلیف شناسایی، لازم است پلیس جامعه‌محور و با جامعه مرتبط و نه جامعه‌گریز باشد. ضابطان جامعه‌محور با حرفه‌گرایی، به ارثه‌ی گسترده‌ی خدمات به‌صورت غیرمتمرکز می‌پردازند و روابط صمیمی و نزدیکی با افراد جامعه دارند. پلیس جامعه‌محور با تمرکز بر شکل‌گیری روابط همکاری بین پلیس و مردم از طریق تماس اختیاری و ارادی (نه مبتنی بر زور و فشار) طراحی شده است (Peyton et al., 2019). مطالعات نشان می‌دهند در مقایسه با مدل‌های

1. self-stigma.

2. code de l'action sociale et des familles

۳. قانون اقدامات اجتماعی و خانوادهٔ فرانسه یک مجموعهٔ قانونی است که در راستای حمایت از کودکان و خانوادهٔ آن‌ها به‌تدریج تدوین و به‌روز شده است، اما نسخهٔ اولیهٔ آن در سال ۱۹۵۶ تحت عنوان «code de la famille et de l'aide sociale» تصویب شده است.

استاندارد شیوه‌های پلیسی در برخورد با جرائم، به‌طور معمول مدل‌های پلیس جامعه‌گرا در کاهش جرم و بی‌نظمی در جامعه از طریق کاهش بی‌اعتمادی، بدبینی به دستگاه عدالت کیفری به‌طور موثرتری عمل می‌کنند (Olson et al., 2022: 1). در همین راستا، نظریه‌ی «پنج‌جره شکسته» نیز ادعا می‌کند که انسجام اجتماعی و مشارکت جامعه با پلیس، عوامل کلیدی برای ناپدید شدن نشانه‌های بی‌نزاکتی اجتماعی هستند (Yuksel et al., 2013: 31).

همچنین اجرای وظیفه‌شناسایی کودکان در معرض خطر توسط پلیس ویژه، مستلزم اجتناب از کلیشه‌سازی و پیش‌داوری‌های اجتماعی است؛ چراکه مبتنی بر مطالعات جرم‌شناختی، تمرکز صرف بر نشانه‌های ظاهری (مانند محل زندگی، وضعیت اقتصادی یا پیشینه خانوادگی) بدون ارزیابی عمیق فردی، نه تنها می‌تواند به «برچسب‌زنی کاذب» بینجامد، بلکه با محدود کردن دسترسی کودک به فرصت‌های تحصیلی و اجتماعی، وی را به حاشیه رانده و خطر بزه‌دیدگی یا بزهکاری ثانویه را افزایش دهد.

باتوجه به اینکه پلیس تخصصی و ویژه‌ی اطفال هنوز در ایران تشکیل نشده است، نیازمند اصلاحات ساختاری و عملیاتی است. در این راستا تقویت همکاری بین‌سازمانی با نهادهای مدنی، مدارس، مراکز بهداشتی و سازمان‌های مردم‌نهاد برای گزارش‌دهی سریع موارد کودک‌آزاری و وضعیت‌های مخاطره‌آمیز ضروری است. درنهایت، الگوبرداری از تجربه‌های موفق بین‌المللی مانند مدل فرانسوی در ادغام اقدامات پیشگیرانه، قضائی و حمایتی، همراه با تقویت «پلیس جامعه‌محور» به‌عنوان حلقه‌ی واسط بین مردم و سیستم قضائی، می‌تواند به کاهش بزه‌دیدگی کودکان و ایجاد محیطی امن برای رشد آنان کمک کند.

۳-۱-۲. همکاری میان‌نهادی با سایر نهادها

در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹، نهادهای مختلف از جمله پلیس ویژه‌ی اطفال و نوجوانان، مددکاران اجتماعی، قضات، سازمان بهزیستی و دادستان، به‌عنوان یک سیستم یکپارچه طراحی شده‌اند تا از کودکان و نوجوانان در معرض خطر یا بزه‌دیده حمایت همه‌جانبه به‌عمل آید. لازم است این همکاری در قالب فرایندی چندمرحله‌ای از همان ابتدا، مبتنی بر تعاملات سازمان‌یافته صورت گیرد تا هدف نهایی «تأمین منافع عالی‌هی کودک» را به‌نحو بهتری محقق گرداند.

در نظام حقوقی ایران، پلیس ویژه‌ی اطفال به‌عنوان نخستین نهاد مداخله‌گر در مواجهه با موارد اضطراری همچون کودک‌آزاری نقش حیاتی ایفا می‌کند. براساس ماده‌ی ۳۳ ق.ح.ا.ن، این پلیس موظف است بلافاصله پس از شناسایی وضعیت مخاطره‌آمیز، با هماهنگی مددکاران اجتماعی، ارزیابی فوری از شرایط کودک انجام دهد و در موارد ضروری، مانند خطر جانی یا آسیب روانی، فوراً

کودک را به مراکز امن منتقل کند. این فرایند نه تنها نیازمند دانش تخصصی در حوزه روان‌شناسی کودک است، بلکه مستلزم حساسیت بالا برای جلوگیری از تشدید آسیب‌های روحی در جریان انتقال می‌باشد. برای مثال، در موارد کودک‌آزاری جنسی، پلیس باید ضمن حفظ محرمانگی، از حضور مددکاران زن برای همراهی کودک استفاده کند تا احساس امنیت او تقویت شود.

در مرحله‌ی بعد، پلیس ویژه در فرایند جمع‌آوری ادله و تحقیقات مقدماتی، نقش کلیدی در همکاری با مقامات قضائی دارد. مطابق ماده‌ی ۳۵ ق.ح.ا.ن، این نهاد موظف است گزارش‌های دقیقی (از مواردی همچون وضعیت کودک، شواهد جرم و شرایط خانوادگی او و ...) تهیه کند و در اختیار دادستان قرار دهد. قضات دادگاه نیز با اتکا به همین گزارش‌ها و مستندات سازمان بهزیستی، تصمیماتی مانند سلب حضانت از والدین ناتوان، تعیین قیم قانونی یا الزام خانواده به شرکت در کارگاه‌های آموزشی می‌گیرند. برای نمونه، در پرونده‌های مربوط به کودکانی که در معرض خشونت خانگی هستند، گزارش پلیس درباره‌ی تکرارپذیری خطر خانواده، می‌تواند به صدور حکم انتقال کودک مراکز امن (همچون سازمان بهزیستی) بینجامد.

موفقیت در این همکاری‌های بین‌سازمانی به عوامل متعددی وابسته است که مهم‌ترین آن‌ها آموزش تخصصی پلیس و تأمین زیرساخت‌های مالی است. پلیس ویژه نیازمند گذراندن دوره‌هایی در زمینه‌ی مصاحبه بالینی با کودکان است تا از بازگویی مکرر خاطرات توسط کودک جلوگیری شود. همچنین، ایجاد سامانه‌های یکپارچه الکترونیکی میان سازمان بهزیستی، پلیس و دادگستری می‌تواند زمان انتقال اطلاعات و اتخاذ تصمیمات قضائی را به‌طور چشمگیری کاهش دهد.

با وجود تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در سال ۱۳۹۹، متأسفانه لایحه تشکیل پلیس ویژه اطفال هنوز به تصویب نهایی مجلس شورای اسلامی نرسیده است. این تأخیر پنج‌ساله، اجرای بخش عمده‌ای از مفاد این قانون را با چالش مواجه کرده است، چراکه بسیاری از سازوکارهای حمایتی، مانند مداخله‌ی به‌موقع پلیس آموزش‌دیده بدون وجود این نهاد، عملاً ناکارآمد می‌مانند. برای جبران این خلأ، ضروری است قانون‌گذاران با اولویت‌دهی به تصویب این لایحه، بودجه‌ی کافی برای آموزش پرسنل، تجهیز مراکز حمایتی و ایجاد سامانه‌های نظارتی اختصاص دهند. علاوه بر این، همکاری با نهادهای بین‌المللی مانند یونیسف برای الگوبرداری از تجربه‌های موفق می‌تواند شتاب لازم را برای تحقق این هدف ایجاد کند.

۲-۳. دادرسی ویژه

به طور کلی در زمینه‌ی تأسیس دادرسی ویژه اطفال و نوجوانان دو دیدگاه وجود دارد؛ یکی وجود آن را لازم دانسته و دیگری نفی می‌کند. اما نکته‌ی حائز اهمیت این است که گرچه حذف مراجع مقدم بر دادگاه در جهت جلوگیری از ورود آسیب‌های احتمالی به طفل مطرح شد، چنانچه نهادهای مقدم بر دادگستری به صورت اختصاصی و یا تخصصی ایجاد شوند، وجودشان منافع بیشتری نسبت به حذف آن‌ها خواهد داشت (میرکمالی و حسینی، ۱۳۹۵: ۲۵۳).

دادرسی ویژه نخست در قانون آیین دادرسی کیفری و در خصوص نوجوانان معارض با قانون مورد پیش‌بینی قرار گرفت، اما در خصوص کودکان و نوجوانان بزه‌دیده و معارض قانون موضوع قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، نهاد ویژه‌ای در ماده‌ی ۲۸ ق.ح.ا.ن پیش‌بینی شده است که ساختار آن می‌بایست توسط رئیس قوه‌ی قضائیه ایجاد شود. این مسئله یعنی ایجاد دادرسی تخصصی، پیشتر و در ماده‌ی ۲۵ ق.آ.د.ک از اختیارات رئیس قوه‌ی قضائیه دانسته شده بود. قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ضمن پیش‌بینی مجدد این دادرسی ویژه، به آن جنبه‌ی الزام‌آوری بخشیده و تشکیل این دادسرا از تکالیف رئیس قوه‌ی قضائیه خواهد بود.

رئیس این دادسرا یکی از معاونان دادستان عمومی و انقلاب شهرستان متبوع است. این سرپرست وظایفی مهمی دارد که به کودکان و نوجوانان در معرض خطر و بزه‌دیده مربوط می‌شود. از جمله مطابق با ماده‌ی ۵ ق.ح.ا.ن، نظارت بر دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان در صورت تشکیل در حوزه‌ی قضائی شهرستان، نظارت بر انجام وظایف دادیار آموزش‌دیده مطابق با ماده‌ی ۳۵ ق.ح.ا.ن، صدور دستور موقت خروج طفل و نوجوان از محیط خطر و انتقال به مکان مطمئن و امن یا سپردن به شخص مورد اطمینان مطابق با ماده‌ی ۳۶، تنظیم گزارش در مورد وضعیت طفل و نوجوان در موارد مقرر قانونی و ارسال به دادگاه خانواده، صدور دستور تعلیق در جرائم موضوع مواد ۷، ۸ و ۹ بر عهده‌ی این دادستان قرار گرفته‌اند (قاسمی و نصر، ۱۴۰۰: ۲۳۳-۲۳۴).

با توجه به اطلاق عبارت «جرائم موضوع این قانون» در ماده‌ی ۲۸ از ق.ح.ا.ن، دادرسی ویژه‌ی مذکور، تنها صلاحیت رسیدگی به جرائم احصاشده در فصل سوم قانون فوق و نه تمام جرائم علیه کودکان و نوجوانان را خواهد داشت. البته با توجه به اینکه این دادسرا شعبه‌ای از دادرسی عمومی و انقلاب است، تخصصی بوده و به سایر جرائم از باب صلاحیت عام خود می‌تواند رسیدگی کند و

ممنوع از این امر نخواهد بود. همچنین این دادسرای ویژه با لحاظ ماده‌ی ۲ ق.ح.ا.ن (برخلاف دادسرای ویژه‌ی یادشده در قانون آیین دادرسی کیفری) کودکان یعنی افراد نابالغ را نیز پوشش می‌دهد. افتراقی بودن این دادسرا، نخست در تخصصی بودن مرجع تحقیق نمود می‌یابد؛ به‌گونه‌ای که بازپرسان آموزش‌دیده در حوزه حقوق کودک، مسئول رسیدگی به پرونده‌ها هستند^۱ تا با درک حساسیت‌های روانی و حقوقی این گروه سنی، از بزه‌دیدگی ثانویه ایشان پیشگیری به‌عمل آید، چراکه از وظایف مهم دادستان (سرپرست دادسرای ویژه)، در مواد ۳۵ و ۳۶ ق.ح.ا.ن مواظبت از کودکان یا نوجوانان بزه‌دیده در اثنای رسیدگی در برابر بزه‌دیدگی مضاعف یا ثانویه است که می‌توان آن را به‌کارگیری شیوه‌هایی در راستای حمایت از افراد در آستانه خطر تلقی کرد (ملایی و علی‌زاده، ۱۴۰۰: ۵). این نوع بزه‌دیدگی که به‌طور معمول در فرایند دادرسی کیفری برای بزه‌دیده نخستین ناشی از برخوردها و اقدامات نامناسب کنشگران عدالت کیفری ایجاد می‌شود، در واقع تشدید بزه‌دیدگی اولیه است و درعین حال که جرم دیگری واقع نمی‌شود، بزه‌دیده به‌طور مضاعف و ثانویه دچار آسیب روحی و روانی می‌شود و بنابراین حمایت از وی در این مورد ضروری می‌نماید.

افزون‌براین، حضور مددکاران اجتماعی و روان‌شناسان در فرایند تحقیق، به‌عنوان نهادهای میان‌رشته‌ای، از ویژگی‌های ممتاز این مرحله است که در قوانین عمومی کم‌تر دیده می‌شود. در همین راستا قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، استفاده از گزارش‌های مددکاری و ارزیابی‌های روان‌شناختی را به‌عنوان مستندات مکمل الزامی کرده است (مواد ۳۳ به‌بعد ق.ح.ا.ن). همچنین، محرمانگی فرایند تحقیق با به‌کارگیری محیط‌های غیررسمی مانند اتاق‌های دوست‌دار کودک و پرهیز از مواجهه مستقیم کودک با متهم، نشان‌دهنده تلاش نظام قضائی برای کاهش اضطراب کودکان و حفظ حریم عاطفی آنان است (تبصره‌ی ماده ۳۲ ق.ح.ا.ن).

این دادسرای ویژه، در صورت وجود شرایط ماده‌ی ۶۴ ق.آ.د.ک، موظف به شروع تعقیب است. پس از تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان و آیین‌نامه‌ی اجرایی ماده‌ی ۶ این قانون که در سال ۱۴۰۰ به تصویب رسید، علاوه‌بر اینکه در ماده‌ی ۳۱ قانون مذکور، تمامی جرائم علیه کودکان دارای جنبه عمومی دانسته شده، حق طرح شکایت یا اعلام وضعیت‌های مخاطره‌آمیز توسط خود کودکان نیز به رسمیت شناخته شده است؛ در این راستا ماده‌ی ۳۰ ق.ح.ا.ن، تقاضای طفل و نوجوان را از موارد جهات شروع به تعقیب بر شمرده است. همچنین مواد ۵ و ۲۸ آیین‌نامه‌ی اجرایی این قانون که در شرح وظایف سازمان

۱. ماده‌ی ۳۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان

بهبودی و نیروی انتظامی برای شناسایی کودکان در معرض خطر نگاشته شده، تقاضای کتبی یا شفاهی طفل یا نوجوان یا مراجعه‌ی حضوری آن‌ها به مراکز بهزیستی یا فوریت‌های اجتماعی و یا نیروی انتظامی را از موارد شناسایی و پیگیری محسوب کرده است (حسین‌پور و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۹).

یکی از ابتکارات قانون‌گذار در ماده‌ی ۴ ق.ح.ا.ن در جهت حمایت هرچه بیشتر از کودکان و نوجوانان در معرض خطر و بزه‌دیدگی، تأسیس نهاد ویژه‌ای به نام «دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان قوه قضائیه» است که به منظور ایجاد زمینه‌های همکاری میان‌نهادی، تهیه گزارش‌های موردی یا ادواری، انجام مطالعات و تحقیقات آماری و اطلاعاتی، پایش و ارزشیابی فعالیت‌های دفاتر استانی و شهرستانی، در خصوص اجرای قانون حمایت در قوه قضائیه تشکیل می‌شود.

نهاد مشابه این تأسیس در قوانین فرانسه را می‌توان «واحد جمع‌آوری اطلاعات نگران‌کننده»^۱ (CRIP)^۲ دانست؛ دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان قوه قضائیه ایران، به‌عنوان نهادی متمرکز و تحت نظارت قضائی، با همکاری نهادهایی مانند بهزیستی و نیروی انتظامی، وظایفی همچون هماهنگی بین‌بخشی، نظارت بر روند رسیدگی‌های قضائی، و طراحی برنامه‌های بازتوانی برای کودکان بزه‌دیده را برعهده دارد. در مقابل، سیستم فرانسه با واحد غیرمتمرکز (CRIP) در سطح استان‌ها فعالیت می‌کند که با مشارکت نهادهای محلی مانند مدارس، خدمات اجتماعی و پلیس، گزارش‌های مربوط به کودکان در معرض خطر را دریافت و توسط تیم‌های چندرشته‌ای (مددکاران اجتماعی، روان‌شناسان، حقوق‌دانان) ارزیابی می‌کند. در حالی که CRIP بر مشارکت فعال جامعه مدنی و سازمان‌های مردم‌نهاد تکیه دارد و امکان مداخله‌ی سریع در مواردی مانند غیبت دانش‌آموزان را فراهم می‌سازد، دفتر حمایت ایران با وجود ظرفیت‌های قانونی، از نقش کم‌رنگ سازمان‌های مردم‌نهاد رنج می‌برد. این امر حمایت از کودکان را محدود می‌کند و ضرورت تقویت همکاری‌های بین‌بخشی و بهره‌گیری از ظرفیت نهادهای غیردولتی برای بهبود سیاست‌های حمایتی را آشکار می‌سازد.^۳

نهایتاً می‌توان گفت دادرسی ویژه‌ی کودکان و نوجوانان بزه‌دیده در ایران با تمرکز بر تخصصی‌سازی فرایند تحقیق، هرچند گام‌های مثبتی در حمایت از این دسته برداشته است، اما در مقایسه با سیستم غیرمتمرکز CRIP در فرانسه که با مشارکت نهادهای محلی مانند مدارس، خدمات اجتماعی و سازمان‌های مردم‌نهاد، گزارش‌های مرتبط با کودکان در معرض خطر را بلافاصله دریافت و از طریق

1. Cellule de Recueil des Informations Pré occupantes (CRIP)

2. Art. L. 226-3, Code de l'action sociale et des familles

3. <https://codes.droit.org>

تیم‌های چندرشته‌ای ارزیابی می‌کند، ساختار متمرکز ایران با چالش‌هایی مانند کمبود نقش فعال سازمان‌های مردم‌نهاد، تأخیر در شناسایی کودکان در مناطق محروم و عدم استفاده از مکانیسم‌های عدالت ترمیمی روبه‌روست. برای بهبود این وضعیت، ضروری است با غیرمتمرکزسازی سیستم حمایتی (ایجاد واحدهای استانی مشابه CRIP)، تقویت مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در گزارش‌دهی و نظارت، استقرار تیم‌های سیار ارزیابی خطر در مناطق دورافتاده، راه‌اندازی سامانه‌های گزارش‌دهی برخط ناشناس و ادغام روش‌های میانجی‌گری خانوادگی، گام‌های مؤثرتری جهت افزایش سرعت مداخله، کاهش مواجهه کودکان با فرایندهای قضائی رسمی و ارتقای حمایت همه‌جانبه از آنان برداشته شود.

۳-۳. دادگاه کیفری ویژه

اهمیت رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان نه تنها اقتضای تشکیل پلیس و دادسرای ویژه را دارد، بلکه در مرحله محاکمه نیز این ضرورت رخ می‌نماید، زیرا چنانچه دادگاه خاص عهده‌دار رسیدگی به جرائم علیه آنان نباشد، تلاش روند پیش از محاکمه ارزش خود را از دست می‌دهد. از این رو مقنن با درک ضرورت اهمیت مزبور، دادگاه کیفری ویژه‌ای در این خصوص تدارک دیده است. این دادگاه به موجب ماده‌ی ۲۸ ق.ح.ا.ن به پیشنهاد رئیس کل دادگستری استان و به تناسب امکانات، ضرورت، تجربه، تبحر و سابقه قضات در هر حوزه قضائی، برای تحقق هدف تأمین جبران خسارات مادی - معنوی و عاطفی کودکان و نوجوانان بزه‌دیده و نیز اقدام لازم برای نجات کودکان و نوجوانان در معرض خطر تشکیل می‌شود.

دادگاه کیفری ویژه تخصصی است و اختصاصی نیست، برخلاف دادگاه اطفال و نوجوانان (معارض قانون) که واجد دو وصف تخصصی و اختصاصی است، چراکه به استناد ماده‌ی ۲۸ ق.ح.ا.ن، اختصاص شعبه یا شعبی از دادگاه ویژه مذکور، مانع از رسیدگی به سایر پرونده‌ها نیست. در نتیجه قضات دادگاه ویژه اخیرالذکر باید از آموزش‌های لازم بدو و در طول خدمت در زمینه روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، حقوق کیفری و جرم‌شناسی مختص به کودکان و نوجوانان برخوردار باشند (ماده‌ی ۳۹ ق.ح.ا.ن).

این دادگاه به‌طور ویژه و به‌صورت حمایتی مستند به ماده‌ی ۳۷ ق.ح.ا.ن به درخواست ضرر و زیان کودک یا نوجوان نیز رسیدگی می‌کند و نسبت به تعیین و جبران خسارات وارده به کودک یا نوجوان با در نظر داشتن ماده‌ی ۱۴ ق.آ.د.ک تصمیم‌گیری می‌کند. همچنین مقنن با استعمال واژه «درخواست» در ماده‌ی مذکور، تقدیم دادخواست را - که باید برای آن هزینه دادرسی راجع به دادخواست پرداخت شود - در راستای حمایت از کودکان و نوجوانان، لازم ندانسته است.

تکلیف دیگر این دادگاه پذیرش درخواست حضور والدین، اولیا یا سرپرست قانونی و وکیل کودک یا نوجوان و یک مددکار اجتماعی در در جلسات رسیدگی است (ماده ۳۸ ق.ح.ا.ن). این حضور تشریفاتی و فاقد محتوای علمی نیست. دادگاه مکلف است، نظر مشورتی و پیشنهادهای افراد مذکور را که جنبه‌ی حمایتی برای کودک یا نوجوان بزه‌دیده دارد، اخذ و مورد توجه قرار دهد. هرچند قانون تکلیفی درخصوص دعوت از نام‌برندگان برای اخذ نظر مشورتی و پیشنهادهای آن‌ها نکرده است، به نظر می‌رسد که تفسیر کودک‌مدار قانون ایجاب می‌کند که در جهت حمایت از کودک یا نوجوان، رویه‌ی قضائی این تکلیف را برای دادگاه مقرر کند. نکته‌ی دیگر حق حضور سازمان‌های مردم‌نهاد موضوع ماده ۶۶ ق.آ.د.ک است. در موارد مقرر در این ماده‌ی، چنانچه سازمان‌های مردم‌نهاد در جهت حمایت از کودک یا نوجوان طرح شکایت کرده باشند، حق حضور این سازمان‌ها و اخذ نظرات مشورتی و پیشنهادهای آن‌ها محفوظ است. همچنین تبصره‌ی ماده ۳۸ ق.ح.ا.ن، به دادگاه امکان داده است که حتی با وجود اشخاص مذکور در آن ماده، چنانچه حضور سازمان‌های مردم‌نهاد را در جهت حمایت از کودک یا نوجوان بزه‌دیده ضروری تشخیص دهد، برای حضور در جلسه و اخذ نظرات مشورتی و پیشنهادهای لازم از آن‌ها، دعوت به‌عمل آورد.

نکته‌ی قابل توجه آنکه طبق بند (ب) ماده ۵ ق.ح.ا.ن، یکی از وظایف قوه قضائیه جهت تشکیل دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان در حوزه‌های قضائی شهرستان تحت نظارت دادستان، راه‌اندازی پرونده‌ی شخصیت برای کودکان و نوجوانان بزه‌دیده و در معرض خطر است. از آنجا که محتوای پرونده‌ی شخصیت ناظر به اظهار نظر راجع به وضعیت روحی، روانی، جسمانی و اجتماعی افراد مذکور با مباشرت روان‌شناسان، مددکاران اجتماعی، پزشکان و جرم‌شناسان است، بنابراین ضروری است قاضی دادگاه ویژه برای اشراف کامل به شخصیت کودک یا نوجوان بزه‌دیده از محتویات پرونده‌ی مذکور بهره‌برداری کند.

دادگاه کیفری ویژه همچنین دارای امکان بازنگری در حکم خود به‌موجب شرایط حاصله یا تغییر در وضعیت کودک و نوجوان و اتخاذ تصمیم مجدد است (ماده ۴۵ ق.ح.ا.ن). فلسفه‌ی این حکم، عنایت به این نکته است که اعتبار مطلق قاعده‌ی اعتبار مختومه‌ی قضائی در مورد تصمیمات ناظر به کودکان یا نوجوانان بزه‌دیده، ممکن است امری برخلاف مصالح عالی‌ه‌ی آن‌ها با توجه به تغییر شرایط تلقی شود. لذا این اختیار به دادگاه مذکور اعطا شده است که با توجه به تغییر وضعیت کودک یا نوجوان و با لحاظ گزارش مددکاران اجتماعی، در حکم صادره بازنگری و تصمیم مجدد مبنی بر تأمین مصالح عالی‌ه‌ی او اتخاذ کند.

با عنایت به موارد پیش گفته می‌توان گفت، دادگاه ویژه کودکان و نوجوانان بزه‌دیده در ایران، با تمرکز بر صلاحیت اختصاصی نسبت به جرائم خاص (مانند کودک‌آزاری، قاچاق کودکان، و بهره‌کشی اقتصادی مطابق فصل سوم قانون حمایت از اطفال و نوجوانان)، از دادگاه‌های عمومی متمایز می‌شود. این دادگاه با بهره‌گیری از قضات آموزش‌دیده در حوزه روان‌شناسی کودک، جرم‌شناسی اطفال، حقوق کیفری ویژه و الزام به حضور مددکاران اجتماعی و روان‌شناسان در فرایند دادرسی، رویکردی کودک‌مدار و حمایتی را دنبال می‌کند. همچنین، با حذف نیاز به پرداخت هزینه‌ی دادرسی برای طرح درخواست جبران خسارت، دسترسی کودکان به عدالت را تسهیل می‌کند. این در حالی است که در نظام حقوقی فرانسه، دادگاه‌های اطفال عموماً هم به بزهکاری و هم به بزه‌دیدگی اطفال رسیدگی می‌کنند، بدون آنکه ساختاری کاملاً مجزا برای بزه‌دیدگان داشته باشند.

با وجود نوآوری‌های فوق، تعارض صلاحیت میان این دادگاه ویژه و دادگاه‌های عمومی به دلیل محدودیت صلاحیت ذکر شده در ماده‌ی ۲۸ ق.ح.ا.ن (تنها جرائم فصل سوم)، موجب موازی‌کاری و ناهماهنگی در رسیدگی به پرونده‌های مشابه می‌شود. از سوی دیگر، کمبود نیروهای متخصص (قضات، مددکاران، و روان‌شناسان آموزش‌دیده) به ویژه در مناطق محروم، کیفیت رسیدگی‌ها را کاهش و خطر بازآسیب روانی به کودکان را افزایش می‌دهد. وابستگی شدید این نهاد به سازمان بهزیستی برای اجرای دستوراتی نظیر اسکان موقت یا بازتوانی خانواده‌ها نیز با توجه به ضعف امکانات و بودجه این سازمان، به تأخیر در اجرای احکام یا نقض حقوق کودکان می‌انجامد. این چالش‌ها نشان می‌دهد که تمایزات ساختاری این دادگاه، بدون تقویت همکاری بین‌نهادی، تأمین منابع مالی و آموزش مستمر نیروها نمی‌تواند به اهداف حمایتی خود دست یابد.

گفتنی است علی‌رغم آنکه تشکیلات افتراقی در مرحله‌ی اجرا برای رسیدگی به بزه‌دیدگی کودکان ضروری است، تشکیلات افتراقی در این مرحله، در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان پیش‌بینی نشده است، زیرا اینان به دلیل آسیب‌پذیری روانی، اجتماعی و جسمی، نیازمند محیطی امن، حمایتی و تخصصی هستند که سیستم قضائی عمومی قادر به تأمین آن نیست. همچنین، هماهنگی بین نهادهایی مانند بهزیستی، پلیس و سازمان‌های مردم‌نهاد در چارچوب سازوکارهای افتراقی، امکان ارائه‌ی خدمات جامع (مانند مشاوره، اسکان موقت و بازتوانی خانواده) را فراهم می‌سازد و بدون این ساختارهای تخصصی، خطر نقض حقوق کودک، تداوم بزه‌دیدگی و ناکارآمدی در اجرای احکام حمایتی افزایش می‌یابد.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با بررسی چالش‌های نظام دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی کودکان و نوجوانان بزه‌دیده در ایران، نشان می‌دهد که علی‌رغم تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ و پیشرفت‌های تقنینی اخیر، اجرای مؤثر این قانون با موانع ساختاری و عملیاتی متعددی روبه‌روست. چالش‌های اصلی شامل عدم تصویب لایحه تشکیل پلیس ویژه، تعارض صلاحیت مراجع قضائی، کمبود نیروهای متخصص آموزش‌دیده، وابستگی به سازمان بهزیستی با امکانات محدود، ضعف در مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و نبود نهاد متخصص در مرحله‌ی اجراست. برای غلبه بر این چالش‌ها و تحقق اهداف قانونی، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

ایجاد سازوکار هماهنگ بین پلیس ویژه اطفال، دادرها، دادگاه‌های تخصصی و سازمان بهزیستی ضروری است. این سازوکارها باید فرایندهای گزارش‌دهی، ارزیابی خطر و مداخلات حمایتی را استانداردسازی کنند. برای مثال، الگوبرداری از سیستم CRIP در فرانسه که اطلاعات مربوط به کودکان در معرض خطر را در سطح دیپارتمان (استان) جمع‌آوری و پردازش می‌کند، می‌تواند به شناسایی سریع‌تر موارد کودک‌آزاری و هماهنگی مؤثر بین نهادها کمک کند. افزون‌براین قضات، مددکاران اجتماعی، و ضابطان دادگستری باید دوره‌های آموزشی ویژه در حوزه‌های روان‌شناسی کودک، مصاحبه با قربانیان، و مدیریت بحران بگذرانند و ایجاد مراکز آموزش تخصصی تحت نظارت قوه قضائیه و همکاری با دانشگاه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی مانند یونیسف، می‌تواند کیفیت خدمات را ارتقا دهد. همچنین، استفاده از تجربیات کشورهایمانند فرانسه در آموزش پلیس ویژه اطفال که دوره‌های روان‌شناسی کودک را ارائه می‌دهند، الهام‌بخش است. افزایش بودجه، تجهیز مراکز اقامت موقت و جذب مددکاران متخصص در حوزه کودک نیز از جمله اقدامات ضروری است.

همچنین گسترش صلاحیت دادگاه‌های ویژه به تمامی جرائم علیه کودکان (نه فقط جرائم فصل سوم قانون حمایت)، از موازی‌کاری و تعارض تصمیمات جلوگیری می‌کند. در همین راستا تعیین قضات ویژه با اختیارات نظارتی بر اجرای احکام حمایتی (مانند بازدید از مراکز بهزیستی) نیز ضروری می‌نماید.

به‌علاوه کاهش محدودیت‌های قانونی برای مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند دادرسی، به‌ویژه در جرائم جنسی و قابل‌گذشت، ضروری است، برای نمونه، اعطای حق اقامه دعوی کیفری مستقل به سازمان‌های دارای صلاحیت (مانند ماده‌ی ۳-۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه) و امکان حضور فعال آن‌ها در جلسات دادگاه، می‌تواند شکاف ناشی از عدم تمایل خانواده‌ها به پیگیری را پر کند.

در نهایت، تحقق دادرسی کیفری افتراقی - حمایتی نیازمند عزم ملی، همکاری بین‌بخشی و استفاده از ظرفیت‌های بین‌المللی است. اجرای دقیق قانون ۱۳۹۹ نه تنها از بزهدیدگی مضاعف کودکان جلوگیری می‌کند، بلکه گامی اساسی در جهت تحقق عدالت ترمیمی و تضمین آینده‌ای امن برای این قشر آسیب‌پذیر است.

منابع

۱. اختری، عباس و مؤذن‌زادگان، حسنعلی (۱۳۹۸)، «جایگاه حقوق بزه‌دیده در مرحله تحقیقات مقدماتی از منظر قانون آیین دادرسی کیفری ایران»، پژوهش حقوق کیفری، ۷(۲۶)، ۴۱-۶۳.
۲. باقری، نفیسه، عظیم‌زاده، شادی، مهرا، نسرین و مهدوی ثابت، محمدعلی (۱۴۰۲)، «ضرورت حمایت حداکثری از بزه‌دیدگان جنسی زیر ۱۸ سال و چالش‌های ناظر بر آن با تأکید بر قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹»، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۱(۲۱)، ۱۹۵-۲۳۱.
۳. پاک‌نیت، مصطفی (۱۳۹۶)، افتراقی شدن دادرسی کیفری، تهران: میزان.
۴. تدین، عباس (۱۳۸۸)، قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، تهران: معاونت حقوقی و توسعه قضائی قوه قضائیه.
۵. تقی‌زاده زانوقی، مرتضی (۱۳۹۹)، «نوآوری‌های ماهوی و شکلی قانون جدید حمایت از کودکان و نوجوانان»، مجله‌ی فقه و حقوق نوین، ۳، ۱-۲۷.
۶. حبیب‌زاده، محمدجعفر و مقدسی رویین، محمدباقر (۱۳۸۵)، «درآمدی بر حمایت کیفری از اطفال بزه‌دیده در حقوق ایران با نگاهی به اسناد بین‌المللی»، نامه مفید، ۱۰، ۵۷-۷۶.
۷. الحرالعاملی، محمدبن الحسن (۱۳۹۹ق)، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، بی‌تا، جلد ۳، الطبعة الخامسة، تهران: مکتب الاسلام.
۸. حسین‌پور، میلاد و غلامی، میلاد (۱۴۰۱)، «بررسی سازوکار شناسایی اطفال و نوجوانان در معرض خطر و بزه‌دیده در پرتو قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹»، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، ۵(۵۰)، ۱۱۷-۱۳۰.
۹. خالقی، علی (۱۴۰۰)، نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
۱۰. شریعتی، الهام، و موسوی، لیلیا (۱۳۹۳)، فقه پویا (مجموعه آرا و نظریات)، سید محمد حسن مرعشی، تهران: خرسندی. معین، محمد (۱۳۶۳)، فرهنگ فارسی، جلد اول، تهران: امیرکبیر.
۱۱. راسته، مرتضی، مؤذن‌زادگان، حسنعلی و دولتخواه پاشاکی، پیمان (۱۴۰۱)، «مطالعه تطبیقی استثنائات حضور افراد در جلسه دادرسی کیفری، نظام بین‌المللی حقوق بشر و نظام کیفری ایران»، نشریه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۲(۲)، ۱۹۵-۲۲۲.
۱۲. رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۹۰)، بزه‌دیده‌شناسی، تهران: شهر دانش.

۱۳. الرود، پرستون و رایدر، آراسکات (۱۳۹۲)، دادرسی ویژه نوجوانان، ترجمه‌ی علیرضا احمدزاده و محمد بارانی، تهران: علامت.
۱۴. زینالی، امیرحمزه (۱۳۹۳)، «سازوکارهای حقوق کیفری ایران در زمینه اعمال حق دادخواهی کودکان بزه‌دیده (حق بر شکایت کودک)»، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۲(۳)، ۵۲-۲۹.
۱۵. صبوری‌پور، مهدی و حق‌بین، فائزه (۱۴۰۲)، «نوآوری‌ها و چالش‌های قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در پیشگیری از کودک‌آزاری»، نشریه‌ی پژوهش‌های حقوقی، ۲۲(۵۳)، ۵۰۷-۵۳۸.
۱۶. عباچی، مریم (۱۳۸۳)، «پیشگیری از بزهکاری و بزه‌دیدگی کودکان»، مجله حقوقی دادگستر، ۴، ۸۶-۴۹.
۱۷. قاسمی، راضیه و نصر، امین (۱۴۰۰)، «ارزیابی وضعیت مخاطره‌آمیز اطفال و نوجوانان و تکالیف نهادهای حاکمیتی در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹»، نشریه‌ی پلیس زن، ۱۵ (۳۵)، ۲۳۹-۲۱۹.
۱۸. گلدوزیان، حسین (۱۴۰۲)، «الزامات علمی بازجویی از کودکان بزه‌دیده‌ی سوءاستفاده جنسی در فرایند تحقیقات مقدماتی»، فصلنامه‌ی پژوهش حقوق کیفری، ۱۱(۴۲)، ۹-۴۳.
۱۹. محسنی، فرید (۱۳۹۰)، «سهم کودکان و نوجوانان از حمایت کیفری در فضای مجازی و حقیقی»، آموزه‌های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۸(۱)، ۱۳۷-۱۷۰.
۲۰. محمدی نوقی‌زاده، مریم، مهرا، نسرین، آشوری، محمد و سماواتی پیروز، امیر (۱۳۹۹)، «سازوکارهای اخلاقی در حمایت از "رنج‌دیدگان در سکوت" با رویکرد کاهش رقم سیاه جرائم علیه کودکان»، پژوهش‌های اخلاقی (انجمن معارف اسلامی)، ۱۰(۳)، ۲۱۳-۲۳۲.
۲۱. ملایی، حسین‌علی و علی‌زاده سرخابی، رضا (۱۴۰۰)، «جایگاه پیشگیری ثانویه در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان»، قانون یار، ۵(۱۹)، ۱-۲۶.
۲۲. مؤذن‌زادگان، حسنعلی و جوادی، حسین (۱۳۹۴)، «الزامات و سازوکارهای پلیس اطفال و نوجوانان در ایران»، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۵(۳)، ۴۸-۵.
۲۳. مؤذن‌زادگان، حسنعلی (۱۴۰۲)، دادرسی کیفری ویژه کودکان و نوجوانان، تهران: سمت.
۲۴. مؤذن‌زادگان، حسنعلی، گوهری بندپی، هادی و مالدار، محمدحسن (۱۴۰۲)، «بازخوانی تحلیل - انتقادی قول غیر مشهور فقهای امامیه در باب بلوغ کیفری در جهان معاصر»، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۱(۲۱)، ۳۳-۶۰.

۲۵. موسوی‌تبار، سیدمرتضی و موسوی‌تبار، سیدحسین (۱۴۰۱)، «سیاست جنایی ایران برای پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان»، تحقیقات نوین میان‌رشته‌ای حقوق، ۲(۲)، ۱۹-۳۲.
۲۶. میرکمالی، سیدعلیرضا و سروی‌سرمیدانی، امید (۱۴۰۰)، «نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حمایت از بزه‌دیدگان با تأکید بر کودکان بزه‌دید»، دیدگاه‌های حقوق قضائی، ۲۶(۹۵)، ۱-۲۰.
۲۷. میرکمالی، علیرضا و حسینی، انیسه (۱۳۹۵)، «دادرسی افتراقی اطفال در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲»، پژوهشنامه حقوق کیفری، ۲(۷)، ۲۴۵-۲۷۲.
۲۸. نادری، سعید (۱۴۰۰)، «دادرسی افتراقی اطفال و نوجوانان؛ با نگاهی به اسناد بین‌المللی حقوق کودک»، فقه جزای تطبیقی، ۸(۱)، ۴۹-۶۶.
۲۹. نکونام، وحید (۱۴۰۲)، «دادرسی افتراقی کودکان بزه‌دیده در مرحله پیش‌محاکمه»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ۵۸(۷۵)، ۲۵۶-۲۸۵.
۳۰. نیازپور، امیرحسن (۱۴۰۲)، «آینده آیین دادرسی کیفری ایران پس از تصویب "لایحه تشکیل پلیس ویژه اطفال و نوجوانان"»، آموزه‌های حقوق کیفری، ۲۰(۲۶)، ۲۵۵-۲۸۸.
۳۱. نیازپور، امیرحسن و جعفری، سهیلا (۱۴۰۰)، «سیاست کیفری جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با اطفال و نوجوانان بزه‌کار»، رهیافت پیشگیری، ۴(۱)، ۱۴۳-۱۶۴.
۳۲. وینتر، رناته (۱۳۸۹-۱۳۷۹)، گزارش کارگاه‌های آموزشی دادرسی ویژه نوجوانان، قوه قضائیه ایران و صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف)، تهران: چاپ محمد.
۳۳. شریعتی، الهام و موسوی، لیلا، (۱۳۹۳)، فقه پویا: مجموعه آرا و نظریات آیت‌الله سید محمد حسن مرعشی، جلد اول، چاپ دوم، تهران: انتشارات خرسندی.

References

1. Olson, J., Tucker J, S. R., Wrukke, S., Jordan, C.G. (2022), “Building towards community-oriented policing: Forming an academic medical center partnership with local police”, *Preventive Medicine Report*, 30(40), 1-5.
2. Peyton, K., Sierra-Arévalo, Micheal, D.G. Rand (2019), “A field experiment on community policing and police legitimacy”, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.*, 116 (40), 19894-19898.
3. Yuksel, Y., & Tepe, F. (2013), “«Citizen Satisfaction with police and community policing”, *European Scientific Journa*, 9(14), 29-48.
4. Becker, H. S. (1963), *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, Free Press.